

УДК 821.161.2 – 2.029

ШЕКСПІРІВСЬКА ФРАЗЕОМАТИКА В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

БОРИСА ТЕНА

Бойкарова Л. Р.

*Таврійська академія ФДАОУ ВО «Кримський федеральний університет імені В. І. Вернадського»,
Сімферополь
E-mail: Linure22@mail.ru*

Борис Тен відомий насамперед як блискучий перекладач гомерівського епосу і творів давньогрецької драматургії. Але важливу роль у його творчому доробку відіграють також українські версії п'єс В. Шекспіра. Стаття присвячена з'ясуванню особливостей перекладу майстром фразеології і афористики драматичних текстів англійського класика. Борис Тен при перекладі фразеологізмів завжди намагається відшукати влучний адекватний вислів, знайти в українській мові відповідності, які б дозволили найбільш точно передати специфічні риси оригіналу. Він здебільшого оновлює ту чи іншу фразеологічну одиницю, але неодмінно орієнтується на контекст, його стилістичну тональність. Також Борис Тен майстерно передає поетичні афористичні вислови шекспірівських текстів. При перекладі таких висловів він, прагнучи бути якомога точнішим у передачі не лише духу, а й літери оригіналу, прагнучи якнайповніше зберегти шекспірівський мовний колорит, часом навіть вдається до калькування, але притому домагається природного й ненав'язливого звучання таких кальок в українському тексті.

Творчо використовуючи мовні формули, перекладач органічно вводить фразеологізми і афоризми у мовну тканину твору, інтерпретуючи їх відповідно до теми, контекстуально перетворюючи, надаючи їм нових емоційних відтінків і відбиваючи реалізацію трагедійної картини світу в шекспірівських драматичних текстах.

Ключові слова: Борис Тен, художній переклад, драматичний текст фразеологізм, афоризм.

ВСТУП

Стійкі словесні комплекси є важливими формотвірними компонентами ідіостилу письменника і становлять інтерес з погляду добору автором фразеологізмів, що визначається взаємодією інтралінгвістичних (семантичні та стилістичні властивості сталих сполук) та екстралінгвістичних (світогляд митця, коло висвітлюваних ним проблем та ін.) чинників, а також з точки зору функціонального навантаження цих мовних одиниць у художньому контексті. Фразеологія значною мірою сприяє ментальному розкриттю народності у мові, оскільки, як зазначав Б. О. Ларін, вони завжди опосередковано відображають погляди народу, суспільний лад, ідеологію своєї епохи, подібно до того як «ранкове світло відображається у краплі роси» [2, с. 52]. Фразеологічні одиниці відтворюються в мовленні у фіксованому співвідношенні семантичної структури і певного лексико-граматичного складу. Отже, найпершим завданням перекладача є передача сенсу й образності фразеологізмів, відтак збереження його прагматичного потенціалу [3, с. 30]. При виборі стратегії перекладу фразеоматики драматичного твору перекладачеві варто спиратися на визначення та відтворення функції ідіоматичних одиниць [7, с. 24].

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Перекладацька творчість Бориса Тена вирізняється новаторством у вживанні фразеологічних одиниць, яке полягає в широкому використанні фразеологічного багатства української мови, а також у численних оказіональних трансформаціях, що в комплексі сприяє досягненню адекватності оригіналу. Перекладач не обмежується лише інваріантом фразеологічних одиниць, а використовує різні варіантні компоненти, що допомагає уникнути їхнього стереотипного вживання, посилити чи уточнити їхнє значення, сприяє внесенню у контекст необхідного заряду експресії та збереженню стилістичного забарвлення оригіналу:

When did the tiger's young ones teach the dam [9] – *Чи тигренята мамір учать?* [5, с. 450]; *My hair doth stand on end to hear her / curses* [9] – *Встає волосся від її прокльонів* [5, с. 337].

Оказіональні трансформації фразеологічних одиниць у перекладах Бориса Тена не є випадковими, а вмотивовані стилістично та контекстуально. Вони підтверджують думку В. Н. Вакурова, що «основна причина будь-якої трансформації фразеологізмів – конкретизація їхнього значення, намагання прив'язати семантику, емоційне і стильове значення до конкретних, неповторних умов контексту» [1, с. 112]. Перекладач цілеспрямовано трансформує фразеологізми, порушує їхні традиційні асоціативні зв'язки, щоб передати емоційно-експресивне наповнення оригіналу, зберегти його етнозабарвлення чи відтворити аналогічні перетворення фразеологічних одиниць у першотворі.

Також одним із прийомів перекладача є трансформація фразеологізму за допомогою заміни його компонентів лексичними та контекстуальними антонімами. При цьому значення цілого виразу змінюється на протилежне. Часто такі заміни продиктовані оригіналом і відображають специфіку мовлення персонажів. Антонімічні трансформації створюють значний стилістичний ефект завдяки тому, що у мовленнєвій свідомості читача присутній одночасно й прототип фразеологізму, що дає змогу відчутти контраст між усталеним та оказіонально вжитим виразом:

For when no friends are by, men praise themselves [9] – *Не хвалять люди — сам себе похвалиш* [5, с. 496]; *Repent that e'er thy tongue / Hath so betray'd thine act...* [8] – *Сізіфів труд — коли полощеш мозок, / А він бруднішає* [6, с. 520].

У відтворенні фразеоматики Шекспірового тексту Борис Тен тримається принципу лексичної відповідності, нерідко вдаючись у цьому зв'язку до словотворення й формальних експериментів. Ось промовисті зразки з п'єс: *That I will shortly send thy soul to heaven, / If heaven will take the present at our hands* [9]. – *Що скоро дух твій я пошлю на небо, / Як небо прийме дар цей з наших рук* [5, с. 320]; *But yet I run before my horse to market: / Clarence still breathes; Edward still lives and reigns: / When they are gone, then must I count my gains* [9]. – *Що цим одруженням я осягну їх. / Та вбіг на торг я поперед коня: / Ще дише Кларенс, і Едвард на троні; / Не стане їх – полічим зиск в долоні* [5, с. 321].

Також оптимальним перекладацьким рішенням при перекладі фразеологізмів є пошук ідентичної фразеологічної одиниці за змістом, функцією та стилістичними характеристиками у мові перекладу. Так Борис Тен при перекладі фразеологізмів завжди намагається відшукати влучний фразеологічний вираз, оскільки використання таких відповідностей дозволяє найбільш точно передати іншомовний фра-

зеологізм мовою оригіналу. Здебільшого, оновлюючи їх, автор перекладу орієнтується на контекст, його стилістичну тональність. Необхідний ефект досягається через мимовільне зіставлення традиційного (узуального) та оновленого (оказіонального) вживання фразеологічної одиниці, адже нетрадиційна реалізація фразеологізму підкреслює його виразність, сприяє адекватному відтворенню певних контекстів першотвору. Це допомагає адекватно відтворювати емоційно-експресивну картину першотвору. Підтверджуємо яскравими прикладами: *Never came poison from so sweet a place* [9] – *Солодших уст ще не лилась отрута* [5, с. 325]; *I would I knew thy heart* [9] – *Коли б серця читать!* [5, с. 327]; *Well, more or less, or ne'er a whit at all ...* [9] – *Він пан або пропав, і не інакше* [5, с. 473]; *The day will come that thou shalt wish for me / To help thee curse this pois'nous bunch-back'd / toad* [9] – *Настане день – мене попросиш ти / Клясти з тобою злу горбату жабу* [5, с. 336]; *Your speech is passion: / But, pray you, stir no embers up* [8] – *Надто ти гарячий. Не воруйши жарин* [6, с. 437]; *Is this thy vow unto my sickly heart* [9] – *Твої слова, достойний Бекінгема, – / Немов бальзам мені на серце хворе* [5, с. 348].

Також при дослідженні проблем перекладу фразеології особливий інтерес викликають афоризми, що є важливим складником системи мовних засобів й ідіотилію автора першотвору і показником фразеотворчих можливостей перекладача. Афоризми належать до фразеологізмів-речень або усталених фраз. Вони відображають культурно-історичний досвід народу, а нерідко й особливості історичного розвитку даної мови. Н. М. Калашникова зазначає, що «афоризм є мікротекстом узагальнюючого характеру» [4, с.10].

Так Борис Тен майстерно передає афористичні поетичні вислови шекспірівських текстів. Перекладаючи їх, Борис Тен інколи навіть вдається до калькування з метою збереження шекспірівського мовного колориту. Як свідчить проаналізований матеріал, при створенні нових фразеологічних одиниць він чітко відчуває зміст афоризмів першотвору і враховує його при фразеологічному калькуванні. Доказом цього служить їх безперешкодне впізнавання читачем, завдяки вдалому використанню рими та метрики лінгвістична пам'ять рецептора легко вирізняє афоризми з-поміж інших фразеологічних одиниць: *Short summers lightly have a / forward spring* [9]. – *Коротке літо по весні – дочасній* [5, с. 362]; *There's beggary in the love that can be reckon'd* [8]. – *Жебрацька то любов, що знає міру* [6, с. 418]; *Patience is scottish, and impatience does / Become a dog that's mad...* [8] – *Терпіння – п'яний чад, а нетерпіння – / Скажений пес* [6, с. 510]; *To leave this keen encounter of our wits, / And fall somewhat into a slower methody* [10] – *Облишимо гострих доменів двобій / І перейдімо до мирної розмови* [6, с. 324]; *Forbear to sleep the night, and fast / the day; / Compare dead happiness with living woe* [10] – *Сну втримуйся вночі і постуй вдень, / Живу журбу порівнюй з мертвим щастям* [6, с. 396]; *Each hour's joy wrack'd with a week of teen* [10] – *Година щастя – тиждень горя й зла* [6, с. 387]; *Life's but a walking shadow* [10] – *Життя – рухлива тінь* [6, с. 410].

Створення таких влучних афористичних відповідників у перекладі Бориса Тена – ознака майстерності й сміливості. Однак до калькування перекладач удавався рідко, в основному він знаходив вдалі еквіваленти.

ВИСНОВКИ

Борис Тен тонко відчував найдрібніші смислові відтінки фразеоматики і афористики, що дозволило йому розширяти семантичні можливості виразу чи окремих його компонентів. А також творчо використовуючи мовні формули, перекладач органічно вводить фразеологізми у мовну тканину твору, інтерпретуючи їх відповідно до теми, контекстуально перетворюючи, надаючи їм нових емоційних відтінків і відбиваючи реалізацію трагедійної картини світу в шекспірівських драматичних текстах.

Список літератури

1. Вакуров В. Н. Основы стилистики фразеологических единиц (на материале советского фельетона) / В. Н. Вакуров. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 175 с.
2. Ларін Б. О. Про народну фразеологію / Б. О. Ларін // Праці Х Республіканської діалектологічної наради. – К., 1961. – С. 52–64.
3. Латышев Л. Перевод : теория, практика и методика преподавания / Л. Латышев, А. Семенов. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
4. Калашникова Н. М. Афористичность как черта идиостиля В. Токаревой : автореф. дис... канд. фил. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Наталья Марковна Калашникова. – Ростов-на-Дону, 2004. – 24 с.
5. Шекспір В. Твори : в 6 т. [переклад з англ.] – Т. 1. – К. : Дніпро, 1986. – 534 с.
6. Шекспір В. Твори : в 6 т. [переклад з англ.] – Том 5. – К. : Дніпро, 1986. – 693 с.
7. Bassnett-McGuire S. Translation studies / S. Bassnett-McGuire. – London : Methuen, 1980. – 176 p.
8. Shakespeare W. Antony and Cleopatra [Electronic resource] / W. Shakespeare. – Режим доступу : [William%20Shakespeare%20-%20Antony%20and%20Cleopatra.pdf](http://www.williamshakespeare.com/antonyandcleopatra.pdf).
9. Shakespeare W. Richard III [Electronic resource] / W. Shakespeare. – Режим доступу : http://absoluteshakespeare.com/plays/richard_III/richard_III.htm
10. Shakespeare W. The Tragedy of Macbeth [Electronic resource] / W. Shakespeare. – Режим доступу : <http://shakespeare.mit.edu/macbeth/index.html>

ШЕКСПИРОВСКАЯ ФРАЗЕОМАТИКА В ИНТЕРПРЕТАЦИИ БОРИСА ТЕНА

Бойкарова Л. Р.

Борис Тен известен прежде всего как блестящий переводчик гомеровского эпоса и произведений древнегреческой драматургии. Но важную роль в его творческом наследии играют также украинские версии пьес У. Шекспира. Статья посвящена переводу фразеологии и афористики в драматических текстах Шекспира, осуществленных Борисом Теном. При переводе фразеологизмов Борис Тен всегда пытается найти точное фразеологическое выражение, поскольку использование таких соответствий позволяет наиболее точно передать иноязычный оригинал. В основном, обновляя тот или иной фразеологизм, автор перевода ориентируется на контекст, его стилистическую тональность.

Борис Тен мастерски передает афористичные поэтические выражения шекспировских текстов. При переводе Борис Тен иногда прибегает к калькированию с целью сохранения шекспировского языкового колорита. Но при этом добивается естественного и ненавязчивого звучания таких фраз в украинском тексте. Творчески используя речевые формулы, переводчик органично вводит фразеологизмы и афоризмы в языковую ткань произведения, интерпретируя их в соответствии с темой, контекстуально преобразуя, предоставляя им новые эмоциональные оттенки, отражающие реалізацію трагедійної картини мира в шекспірівських драматических текстах.

Ключевые слова: Борис Тен, художественный перевод, драматический текст, фразеологизм, афоризм.

SHAKESPEARE'S PHRASEOLOGY IN BORIS TEN'S INTERPRETATION

Boykarova L. R.

Boris Ten is well-known as magnificent translator of Homer's epos and Ancient Greece dramatic arts. But the main roles in his oeuvre play also the Ukrainian versions of W. Shakespeare's plays.

The article under discussion is intended to examine the master's translations of phraseology and aphorisms of the English classical author's dramatic texts.

Boris Ten always tries to find good adequate phrase in phraseology translation, to find the equivalence in the Ukrainian language which would most accurately convey the specific features of the original. He mainly renews one or another phraseological unit but for certain he pays attention on the context and its stylistic tones. Also Boris Ten skilfully translates the poetic aphoristic phrases of W. Shakespeare's texts. When translating such expressions, trying to be as accurate as possible in the transfer of not only the spirit but also the letter of the original, he makes the most effort to keep the flavor of Shakespeare's language, sometimes even resorting to a loan translation, but besides seeking natural and unobtrusive sound of calks in Ukrainian.

Creatively using language expressions translator seamlessly introduces phraseological units and aphorisms in linguistic texture of literary work, interpreting them according to the themes, turning contextually, giving them new emotional colours and reflective implementation tragic picture of the world in Shakespeare's dramatic texts.

Key words: Boris Ten, art translation, dramatic text, phraseological unit, aphorism